

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВА КОСМІЧНОЇ ГАЛУЗІ

Розглянуто специфічні умови функціонування сучасних підприємств космічної галузі, проаналізовані результати адаптації даних підприємств до нових внутрішніх та зовнішніх умов функціонування; обґрунтовано теоретичні та практичні положення побудови організаційно-економічного механізму управління підприємством космічної галузі

Ключові слова: організаційно-економічний механізм, підприємство космічної галузі, управління

Постановка проблеми. Світовий розвиток процесів глобалізації, активна участь України та її господарюючих суб'єктів в міжнародному бізнес просторі викликали необхідність всебічного наукового аналізу проблем удосконалення та розвитку організаційно-економічного механізму управління промисловими високотехнологічними підприємствами з метою гнучкого, адекватного та оптимального реагування на умови зовнішнього середовища, що постійно змінюються.

Трансформація сутнісної природи підприємства, його форм, структури, організації внутрішніх потоків, нові права та обов'язки по відношенню до учасників внутрішнього та зовнішнього середовища, розширення взаємозв'язків з зовнішніми економічними суб'єктами суттєво вплинуло на методологію формування та розвитку організаційно-економічного механізму сучасних підприємств космічної галузі в умовах зростаючої світової конкуренції та нестачі внутрішніх джерел фінансування.

Щонайгострішою проблемою функціонування організаційно-економічного механізму управління промисловими підприємствами космічної галузі є ресурси, що нерационально використовуються, недостатній облік ринкової кон'юнктури, складність реалізації заходів менеджменту в умовах сформованої організаційної структури підприємства. Підвищення ефективності його праці до оптимально можливого рівня, подальше нарощування потенціалу зростання стають неможливі без організаційних і технологічних інновацій і пристосування до зовнішнього середовища, що змінюється.

Сучасні підприємства намагаються забезпечити стійкий економічний розвиток завдяки ефективному функціонуванню та планомірному перетворенню технологічних, організаційних, економічних елементів управління та їх інтеграції в єдиний механізм, що безперервно працює в агресивних ринкових умовах. На теперішній момент багато промислових підприємств так і не сформували ефективний механізм управління в умовах високої складності, рухливості і невизначеності зовнішнього оточення, адже перетворення в організаційно-економічному механізмі управління промисловим підприємством є одним з найбільш складних напрямів ринкового реформування.

Аналіз результатів останніх досліджень і публікацій.

Питанням формування, удосконалення та розвитку організаційно-економічного механізму (ОЕМ) управління підприємством присвячено багато праць вітчизняних та зарубіжних економістів. Але в працях науковців термін "організаційно-економічний механізм" зустрічається поряд із термінами "господарський механізм", "економічний механізм", "виробничо-економічний механізм", "організаційний механізм", що свідчить про традиції та погляди, які склалися в різних наукових школах.

Підвищенню ефективності господарського механізму, економічного механізму, виробничо-економічного механізму присвячені праці ряду зарубіжних економістів Б. Бермана, М. Вебера, А. Кульмана, Ш. Ріста, П. Самуельсона, А. Файоля, Я. Феріанца, А. Шеклі, Д. Еванса та інших. Напрями підвищення ефективності організаційно-економічного механізму до 90-х років ХХ століття розглянуті в роботах багатьох російських учених-економістів, наприклад: Л.І. Абалкіна, А.Г. Аганбегяна, П.Г. Буніча, Е.І. Капустіна, В.А. Медведєва, Н.П. Федоренко, В.Ф. Філіппова, В.І. Франчука, С.С. Шаталіна, Л.М. Чистова, а пізніше, в період реформування економіки країни – в

дослідженнях Ф.А. Амірджаняца, Н.А. Бушуєва, В.П. Василенко, А.П. Градова, Г.А. Лаврінова, Ф.С. Маршенковича, Е.С. Оглобліна, Н.В. Родіонові, Г.Л. Тутьчинського, М. Хазана, Є.Ю. Хрустальова, А.І. Федоркова, Є.Г. Ясіна та інших.

Різноманітні аспекти цієї проблематики досліджено в наукових працях вітчизняних вчених, таких як Л.В. Балабанова, Баластрик Л.О., Т.Л. Безрукова, І.П. Булеєва, Л.С. Єгорова, А.А. Макаричева, А.А. Малицького, В.С. Мочерного, Ю.Б. Іванова, О.П. Паламарчука, Г.М. Скудара, О.М. Тридіда, Транченко Л.В. та ін.

Мета дослідження полягає в удосконаленні здобутків теорії і вимог практики щодо теоретичного уявлення, обґрунтування структури організаційно-економічного механізму управління підприємством космічної галузі, як складної відкритої системи здатної до самоорганізації та саморозвитку, забезпечення ефективного та результативного управління, що є передумовою конкурентоспроможності підприємства та стійкого розвитку.

Викладення основного матеріалу. Для України як держави з трансформаційною економікою важливим є розгляд показників, що відображають структурні зміни економіки у контексті економічного зростання. Як відомо, офіційно визначеними пріоритетними завданнями державної політики, що реалізує "нову стратегію промислово-інноваційної політики" є структурна реформа економіки, технологічне оновлення виробництва, виробництво товарів широкого споживання, подолання залежності країни від імпорту. Інноваційна модель як основа ефективної моделі розвитку народного господарства України повинна забезпечити їй підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки та національної безпеки [3]. Саме ці завдання і вирішували підприємства космічної галузі як у період існування СРСР так і за часів незалежної України. Однак реальний стан справ на підприємствах даної галузі засвідчив погіршення показників оперативної, фінансової та інвестиційної сфер. Крім того, дані підприємства відчули негативні наслідки державного менеджменту, спостерігається хронічне невиконання державою своїх зобов'язань щодо фінансування запланованих проектів як цивільного так і оборонного призначення.

Аналіз реальних показників та пропорцій макроекономічного розвитку дозволяє зробити висновок про неефективність заходів державного управління та невиконання стратегічних цілей економічного розвитку національної економіки.

За даними економічного прогнозування Національної академії наук України, майже 60 % обсягу промислової продукції, виробленої в Україні, припадає на третій технологічний уклад. За випуском продукції третій технологічний уклад в Україні на сьогодні становить майже 58 % [19]. Основу третього укладу становить важке машинобудування, виробництво і прокат сталі, електротехніка, лінії електропередач, хімічна промисловість. Така ситуація була характерна для розвинених країн світу в післявоєнний період.

Основу четвертого технологічного укладу становить автомобілебудування, кольорова металургія, виробництво синтетичних матеріалів, товарів тривалого використання, п'ятого – електронна промисловість, обчислювальна та оптико-волоконна техніка, програмне забезпечення, телекомунікації, біотехнології, інформаційні послуги. За випуском продукції

четвертий технологічний уклад в Україні на сьогодні становить 38 %, п'ятий – лише 4 % [19]. Така ситуація може спричинити посилення втрати конкурентоспроможності вітчизняної продукції як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках, не забезпечить економічного зростання у найближчій та довготривалій перспективі.

Таблиця 1. Структура валової доданої вартості за видами економічної діяльності в національній економіці України, 2002-2010 рр., у %

Показники	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Валова додана вартість, всього	100	100	100	100	100	100	100	100	100
зокрема: сільське господарство	14,6	12,2	11,9	10,4	8,6	7,5	7,9	8,3	8,6
добувна промисловість	5,0	4,5	4,0	4,6	4,6	5,0	6,6	5,1	6,9
переробна промисловість	20,1	20,7	20,5	22,3	23,0	22,6	20,0	17,8	16,6
виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	5,7	5,1	4	3,9	3,9	3,7	3,5	4	3,7
будівництво	3,8	4,3	4,6	4,2	4,5	4,8	3,5	2,7	3,7
торгівля	12,2	13,2	13,1	14,4	14,4	15,0	15,9	16,3	17,3
транспорт та зв'язок	13,7	14,6	13,6	12,2	11,9	11,0	10,6	12,2	11,6
освіта	5,4	5,7	5,2	5,4	5,5	5,2	5,3	6,2	5,8
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	3,6	3,8	3,5	3,6	3,7	3,5	3,5	4,4	4,4
інші види економічної діяльності	21,6	21,0	23,6	22,9	23,8	25,4	26,7	29,5	26,4

Джерело: [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.ukrstat.gov.ua>, розрахунки автора.

У 2010 р. у створенні валової доданої вартості основна частка належала торгівлі (17,3%), переробній промисловості (16,6%), транспорту та зв'язку (11,6 %), сільському господарству (8,6%). Виконані розрахунки підтверджують зменшення часток у валовій доданій вартості переробної промисловості (від 20,1% у 2002 р. до 16,6% у 2010 р.), сільського господарства (від 14% у 2002 р. до 8,6% у 2010 р.) і транспорту та зв'язку (від 13,7% у 2002 р. до 11,6% у 2010 р.), а також зростання у валовій доданій вартості часток добувної промисловості та торгівлі. Такі структурні тенденції не відповідають загальним закономірностям розвитку світової економіки, зокрема тенденціям зростання частки високотехнологічних галузей переробної промисловості та сфери послуг.

Крім того, питома вага високотехнологічних товарів в структурі експорту товарів складає менше 3%, що є наслідком скорочення кількості підприємств, які займалися інноваційною діяльністю і невмілим державним менеджментом.

Особливої уваги заслуговує питання підвищення продуктивності праці на українських підприємствах. За даними рейтингу Міжнародної організації праці Україна знаходиться на 88 місці із 121 можливого. Після українців – лише 19 африканських країн та декілька не дуже розвинутих азіатських країн. Такий низький рівень продуктивності праці тягне українців на дно світової цивілізації. При дослідженні цього ефекту думки експертів та простих українців співпали. Така тенденція закономірна для економіки, яку контролюють всього декілька фінансово-промислових груп. На думку президента Центра ринкових реформ Володимира Ланового "монополісти не потрібно вкладати в технології, оскільки і так все буде зроблено просто більшою кількістю робітників, які просто отримають менш грошей, ніж їх більш технічно оснащені колеги закордоном" [9].

Планетарним лідером у продуктивності праці є США, аутсайдером – Конго. Так, наприклад, на одного працюючого українця приходить ВВП у розмірі 9,5 тис. дол., що більш ніж у два рази менше, ніж у Росії, втричі менше, ніж у Armenii, і в чотири рази – ніж у Греції, що переживає важку кризу. Україна із її кількістю зайнятих безнадійно відстає від Чехії та Словачки, де кількість зайнятих громадян у рази менше, а продуктивність більше.

Таблиця 2. Динаміка обсягів виробництва на ДП "ВО ПМЗ імені О.М. Макарова"

Продукція	Од.	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	9 міс. 2010 р.
РН "ЗЕНИТ"	шт.	2	2	2	2	3	4	5	4	2	-
РН "Циклон"	шт.	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-
"ТАУРУС"	шт.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Трактор	шт.	1365	858	1642	1839	1238	440	1069	643	167	80
Тролейбус	шт.	56	56	30	37	25	45	41	40	-	3
ВЭУ-56-100	шт.	128	128	81	92	39	24	-	-	-	-
Шасі АН-140 и АН-148	шт.	-	3	2	4	4	3	2	5	2	6
Комбайни	шт.	16	28	20	118	63	20	15	5	-	-

Основним чинником покращення макроекономічних показників є зростання величини доданої вартості, яка відображає ефективність заходів трансформації економічної системи. На фоні зростання її величини, а відповідно зростання ВВП країни, істотних змін в її структурі за період 2002-2010 рр. не спостерігалось (табл. 1).

Яскравим прикладом результату структурних змін в економіці є стан підприємств космічної галузі.

По-перше, значна кількість промислових підприємств космічної галузі адаптувалась до нових ринкових умов господарювання. Збільшилась номенклатура товарів та послуг. Оскільки підприємства галузі виконують цивільні та оборонні завдання вони зазнають централізованого державного управління та ринкового управління при реалізації продукції. Організаційно-економічний механізм управління багатьох підприємств є недостатньо ефективним, що є перешкодою для поступального розвитку на основі впровадження інновацій, передового досвіду, врахування ринкових тенденцій та можливостей.

По-друге, у ринкових умовах змінився склад, елементи та взаємозв'язки між ними в організаційно-економічному механізмі управління промисловим підприємством, неефективно використовуються ресурси, відчутна недооцінка впливу людського капіталу, низький рівень організації праці, нерациональні витрати, інформація грає одну із ключових ролей.

Різноманітна продукція як цивільного так і оборонного призначення є характерною ознакою сучасних підприємств космічної галузі. Типовим прикладом є ДП "ВО ПМЗ імені А.М. Макарова", що має в теперішній час наступну номенклатуру продукції: гідромолот, грейфер, екскаватор ЭО-2621, захват навантажувальний, зернозбиральний комбайн КЗС-9М, зуб-розпушувач, ківш вузький, машина Dutzi, підйомник, сівалка СЗПЦ-12, сівалка СКПП-12, телескопічна рукоять, трактор ЮМЗ-10280, трактор ЮМЗ-6АКЛ/62АКЛ, трактор ЮМЗ-8070-8270, трактор ЮМЗ-8080-8280, троллейбус ЮМЗ Т-1, троллейбус ЮМЗ Т-2, РН Циклон-3, мікросупутник МС – 1, космічний апарат Океан-О, космічний апарат Сич-1М, ямобур.

Динаміка обсягів виробництва та структура випуску продукції на ДП "ВО ПМЗ імені А.М. Макарова", що представлена в табл. 2 і табл. 3 відображає специфіку виробничого процесу на високотехнологічному підприємстві і потребує розробки ефективного організаційно-економічного механізму, що не тільки забезпечує йому позитивні або оптимальні показники рівня функціонування але й розвитку та конкурентоспроможності як на внутрішньому так і на зовнішньому рівні.

Таблиця 3. Структура випуску продукції у % на ДП "ВО ПМЗ імені А.М. Макарова"

Продукція	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Цивільна продукція	26,9	53,6	49,9	36,4	61,9	37,1	22,5	27,1	28,8	28,7	29,6
Ракетно-космічна техніка	73,1	46,4	50,1	63,6	38,1	62,9	77,5	72,9	71,2	71,3	70,4

Так, ПАТ "АТ Науково-дослідний інститут радіотехнічних вимірювань" виробляє широку номенклатуру продукції за наступними напрямками:

– космічні розробки (радіотехнічні багатопараметричні системи високоточних вимірювань параметрів траєкторії рухомих об'єктів; радіотехнічні комплекси управління космічними апаратами і передачі з їх борту на Землю великих потоків інформації; системи дистанційного зондування Землі і контролю навколишнього середовища);

– технологічні рішення (фірма Радмир ДП АО НИИРИ – провідний виробник медичного устаткування, що поставляється у всі регіони України і за рубіж; програмне забезпечення і автоматизовані системи управління технологічними процесами; газове обладнання СП "РАДМИРТЕХ").

Іншим прикладом є Державне науково-виробниче об'єднання "Коммунар" – найбільше в Україні підприємство радіоелектронної промисловості, яке спеціалізується на випуску систем управління космічними об'єктами. Зараз підприємство випускає добре відомі всім телевізори "Берёзка", медичну техніку, зварювальні апарати, відеомонітори і устаткування для зв'язку. Виробляє лічильники витрати води і електроенергії, прилади автоматичного управління технологічними процесами.

Вищенаведені приклади лише підкреслюють думку сучасних науковців, прибічників системного підходу, що сучасне підприємство – це складна та відкрита система, яка складається із взаємозалежних елементів, частин, компонентів та являє цілісність, що постійно змінюється, розвивається та реструктурується в динамічному середовищі.

Будь-яке підприємство, як систему можна описати або як деяке перетворення вхідних впливів (стимулів) у вихідні величини (реакції) – в цьому полягає феноменологічний підхід (що інколи називається ще причинно-наслідковим або термінальним), або з позиції досягнення нею деякої цілі або виконання деякої функції (підхід із точки зору цілеспрямованості або прийняття рішень) [13].

Буде вірним сказати, що організаційно-економічний механізм сучасного високотехнологічного підприємства – це "плоть та кров" підприємства, що дозволяє йому здійснювати перетворення всіх видів ресурсів, функціонувати із заданою метою та визначається суб'єктом управління.

Більшість промислових підприємств космічної галузі сформували ще за радянських часів матричну структуру керування. Оскільки незалежна Україна стала активно приймати участь в міжнародних космічних проєктах, то для ефективного управління виробництвом високотехнологічної продукції почали використовувати проєктний принцип управління.

Отже, сучасна організаційно-економічна парадигма підприємства, що знаходиться в стадії трансформації та диверсифікація виробництва сучасних підприємств космічної галузі, як результат адаптації до ринкових умов суттєво ускладнили завдання управління та оптимізації організаційно-економічного механізму підприємства.

При цьому завдання управління OEM повинно бути розглянуто з двох точок зору:

– завдання управління процесами функціонування підприємства;

– завдання управління процесами розвитку підприємства.

Вирішення цих завдань потребує відповідного розподілення всіх видів ресурсів підприємства і застосування відповідної методології, методик оцінки ефективності та системи показників.

Слід відзначити, що серед науковців триває наукова дискусія про співвідношення понять функціонування та розвитку підприємства. Представники одного напрямку

вважають розвиток формою функціонування підприємства. Дослідники розглядають розвиток як певні зміни траєкторії руху або наміченого режиму функціонування підприємства [13], а процес функціонування ототожнюють з процесом життєдіяльності системи, який розглядається як процес підтримки режиму реалізації усіх виробничих функцій, що визначають діяльність підприємства на часовому інтервалі "створення підприємства – ліквідація підприємства".

Представники іншого підходу виділяють і взаємозв'язок і відособленість процесів функціонування й розвитку підприємства, які разом являють собою процес життєдіяльності системи. Функціонування трактується як кількісні зміни в межах деякої якості, а розвиток – як істотні якісні трансформації. Головне завдання функціонування підприємства – виживання, збереження, яке менеджери мають забезпечити через зміни у системі управління [23]. Незважаючи на взаємозв'язок процесів функціонування та розвитку у певні моменти часу між ними виникають протиріччя, що є джерелом розвитку.

Вважаю відповідним та адекватним до теперішнього часу розвитку наукової думки позицію Раєвської О.В., що "процес розвитку є середовищем, в якому протікає процес функціонування" [17].

На мою думку, усі існуючі підходи щодо питань функціонування та розвитку сучасних підприємств є логічними, послідовним висновком та відображенням теорії ноосфери В.І. Вернадського та представників науки синергетики. Оскільки ноосфера трактується як сфера розуму, сфера взаємодії суспільства та природи, у межах якої розумна людська діяльність стає визначальним фактором розвитку, і доказано вважається новою, найвищою стадією еволюції біосфери, становлення якої пов'язано із розвитком суспільства, що здійснює глибокий вплив на природні процеси вважаю необхідним розглядати управління сучасним підприємством в рамках ноосферної теорії еволюції та розвитку [4].

Отже, сутність управління сучасним підприємством космічної галузі можна визначити як еволюційний процес впливу на цілеспрямований розвиток системи за допомогою відповідних методів з метою забезпечення нею відповідних кількісних та якісних характеристик або переходу у інший стан відповідно до соціально-економічних потреб суспільства і дотриманням гармонічної взаємодії природи та суспільства.

У працях Л.І. Абалкіна, А.Г. Аганбегяна, В.А. Медведєва господарський механізм представляє собою систему організації і управління суспільним виробництвом [22].

Теорія господарського механізму виділяє два основних принципи будь-якого механізму господарювання – принцип рівноваги та принцип оптимальності. Ці принципи діють на всіх рівнях економіки – від галузі, регіону, держави в цілому до індивідуального виробника. Дослідженням вищевказаного питання присвятили свої роботи такі видатні вчені як М. Туган-Барановський, В. Дмитрієв, М. Кондратьєв, О. Чаянов та інші. Сучасні вітчизняні та зарубіжні дослідники, а саме В.І. Мацибора, Ю.М. Осипов., С.О. Жданов, К.О. Раїцький також роблять акцент на дослідженні господарського механізму і розглядають його як систему організації суспільного виробництва, основними структурними і функціональними елементами якої є господарюючі суб'єкти, що забезпечують взаємодію продуктивних сил, як у процесі виробництва, так і в процесі руху споживчих благ від виробника до споживача [6, 18].

Поняття "організаційно-економічний механізм управління" найчастіше використовується у роботах спеціалістів з управління, які досліджують окремо "економічний механізм управління" та "організаційний механізм управління" (М.Н. Бідняк, О.В. Козлов, С.О. Жданов, М.В. Кисіль) [2,6].

На думку вчених, які аналізують організаційно-економічний механізм управління в цілому він розглядається як свідомий вплив суб'єкта управління на об'єкти, процеси та учасників економічної діяльності, який здійснюється з метою спрямування господарської діяльності на досягнення бажаних результатів [10].

Так, згідно із працею [11] Лисенко Ю. та Єгорова П. організаційно-економічний механізм визначають як систему формування цілей і стимулів, що дозволяє перетворювати в процесі трудової діяльності рух матеріальних і духовних потреб членів суспільства у рух засобів виробництва та його кінцевих результатів, спрямованих на задоволення платоспроможного попиту споживачів.

В роботі [120] Тридід О.М. дотримується думки, що економічні механізми поділяються на: власне економічні; організаційно-економічні; організаційно-управлінські.

Т.В. Полозова та Ю.В. Овсученко у своїй праці [16] запропонували розглядати організаційно-економічний механізм функціонування підприємства як складову економічного механізму (отже і господарського механізму), яка відбиває сукупність організаційних, фінансових і економічних методів, способів, форм, інструментів і важелів, за допомогою яких здійснюється регулювання організаційно-технічних, виробничо-технологічних, фінансово-економічних процесів та відносин з метою ефективного впливу на кінцеві результати діяльності підприємства. До основних характеристик організаційно-економічного механізму функціонування підприємства запропоновано віднести такі: а) організаційно-економічний механізм функціонування підприємства є підмеханізмом економічного механізму, який, в свою чергу, є важливішою складовою господарського механізму підприємства; б) організаційно-економічний механізм є приналежністю організаційно-економічної системи, взаємодіє в системі інших механізмів на підприємстві як цілісної системи; в) до складових організаційно-економічного механізму відносяться: організаційно-технічний; виробничо-технологічний; фінансово-економічний механізми; г) основною функцією даного механізму є реалізація процесу організації та прийняття економічних рішень, які спрямовані на досягнення поставленої мети підприємства; д) об'єктом впливу організаційно-економічного механізму є потенціал підприємства, а кінцевою метою його функціонування – підвищення економічної ефективності використання потенціалу підприємства.

Подальше удосконалення та синтез наукової думки стосовно OEM відобразилось у працях Баластрик Л.О. та Транченко Л.В., які особливу увагу приділили економічному механізму управління підприємства на основі дослідження його впливу на мотиваційний механізм суб'єктів управління та визначили організаційно-економічний механізм управління підприємством як систему організації і управління, що включає певну сукупність взаємопов'язаних організаційно-правових, економічних та мотиваційних методів. До складу організаційного механізму автори включають а) структурні механізми: структуризація діяльності, організації, ринків; б) інформаційні механізми: економічної інформації, науково-технічної інформації, маркетингової інформації; в) механізм організації управління: стратегічне управління, оперативне управління, цільове управління; організаційно-технічний механізм: стандартизація, сертифікація, ліцензування. Економічний механізм містить: а) механізм самофінансування; б) механізм конкуренції і ринкового ціноутворення; в) інвестиційно-кредитний механізм; г) механізм державного регулювання і підтримки. До мотиваційного механізму входить а) мотивація праці; б) мотивація розвитку виробництва; в) мотивація підприємництва; г) мотивація господарювання [1].

Активна зміна зовнішнього середовища підприємства, процеси глобалізації особливо виділили завдання досягнення конкурентоспроможності підприємств, які активно працюють по міжнародним проектам та які мають значний збут на зовнішньому ринку. Тому відбулося зосередження у формуванні та розвитку OEM на питаннях конкурентоспроможності.

Так голова ради директорів Group DF Дмитро Фірташ серед системних проблем наших підприємств виділяє: 1) розрив виробничих ланцюгів “здобування сировини – переробка – виробництво продукції – збут”; 2) руйнування колишньої державної соціальної системи. Дані проблеми обумовили занепад підприємств, моральне та фізичне старіння виробничих потужностей та технологій, неефективне використання коштів для відновлення людських ресурсів, падіння рівня добробуту населення. Міжнародний досвід свідчить про необхідність впровадження вертикальної архітектури бізнесу (більш низька собівартість виробництва при аналогічній якості продукції), вкладення коштів в розвиток сфер, що впливають на формування особистості – освіту, охорону здоров'я, культуру, науку [5].

Український вчений Малицький А.А. розглядає організаційно-економічний механізм управління підприємством як “сукупність організаційних і економічних важелів (кожному з яких властиві власні форми управлінського впливу), що чинять вплив на економічні і організаційні параметри системи управління підприємством, що сприяє формуванню та посиленню організаційно-економічного потенціалу, отриманню конкурентних переваг та ефективності діяльності підприємства в цілому” та досліджує його через системи забезпечення, функціональної та цільової системи [12]. Такої ж самої думки, із наголосом на вирішенні питання досягнення конкурентоспроможності, дотримується О.П. Паламарчук при вирішенні завдання ефективного функціонування і розвитку промислового підприємства у своїй роботі [15].

Особливо великий масив робіт присвячений дослідженню OEM управління інноваційною діяльністю підприємства. При чому OEM управління інноваційною діяльністю підприємства можна розглядати як складову системи загального OEM управління підприємства, спрямованого на розвиток підприємства. Питаннями формування механізму управління інноваційної діяльності в цілому і організаційно-економічного зокрема займалися багато учених таких, як А.І. Амоша, Г.Д. Ковальов, В.А. Колоколов, Л.Н. Матросова, А.В. Савчук та інші. В одному випадку OEM розглядають як систему забезпечення взаємозв'язаної діяльності функціональних підрозділів інноваційного проекту в рамках встановленої організаційної структури управління, ефективне планування інноваційної програми і оптимальний розподіл ресурсів відповідно до вибраного критерію оптимальності. В іншому випадку – як економічні форми і методи організації і стимулювання виробництва, на основі яких здійснюється діяльність підприємств і дія на їх розвиток.

Дослідження багатьох вчених OEM управління якістю продукції промислового підприємства, ресурсного потенціалу підприємства, конкурентоспроможності підприємства можна вважати складовими загального OEM із наголосом на окремому предметі дослідження.

Філософія господарювання розглядає господарство як цілеспрямований та ціннісно організований спосіб відтворення буття, що функціонує і розвивається в єдності способу виробництва економічних, соціальних та духовно-світоглядних зв'язків певного суспільства.

Проте господарювати – означає не тільки виробляти, а й багатоманітно спілкуватися із світом. Якщо виробництво функціонує заради самого себе, то про виробництво як господарювання не має сенсу говорити. Тому філософія господарювання співвідносить знання про господарство з моральними проблемами. Економіка дуже часто буває байдужою до морального, бо головним для неї є прибуток, його максимізація. У філософії “господарство” розглядається як цілеспрямований та ціннісно організований спосіб відтворення буття, що функціонує і розвивається в єдності способу виробництва економічних, соціальних та духовно-світоглядних зв'язків даного суспільства [5]. Тому вважаю, справедливим підхід, згідно з яким OEM управління підприємством слід розглядати як складову господарського механізму.

Основною метою формування організаційно-економічного механізму високотехнологічного підприємства космічної галузі є забезпечення сприятливих економічних та організаційних умов для його діяльності, розвитку, швидкого відновлення потенціалу підприємства.

Саме визначення механізму як "системи функціонування будь-чого, сукупності проміжних станів або процесів будь-яких явищ" [14] підкреслює необхідність авторського визначення OEM підприємства як комплексу заходів, що ефективно вирішує питання забезпечення виробничого процесу на підприємстві, матеріалізацію його ресурсів у кінцеву продукцію та розвитку потенціалу, який спрямований на вирішення завдання цілісності підприємства, як системи.

Потенціал підприємства представляє реальну або ймовірну здатність виконати цілеспрямовану роботу. Незважаючи на різновиди потенціалу підприємства та його складові можна сказати, що потенціал дозволяє підприємству виконати свої комерційні цілі, створити економічні цінності, одержати прибуток, виконати суспільні та соціальні зобов'язання.

Згідно системного підходу управління підприємством представляє собою систему дій суб'єкта управління, керівництва підприємства, на об'єкт управління з метою переходу цього об'єкту в бажаний стан за допомогою розвитку параметрів

процесу об'єкту. При цьому об'єкт дослідження розглядається як цілісна множина елементів у сукупності відносин і взаємозв'язків.

Аналіз наукових думок представників різних шкіл дозволяє виділити такі елементи OEM управління підприємством:

- суб'єкти та об'єкти управління;
- послідовність етапів впровадження та використання системи управління підприємством;
- функції управління підприємством;
- сукупність принципів та методів, які забезпечують ефективно управління підприємством.

Діяльність підприємства представляє складну впорядковану систему, яка складається із підсистем. Згідно із правилом проектування систем підсистем повинно бути не менш двох, у протилежному випадку розподіл позбавляється змісту.

Складовими OEM управління підприємством пропоную вважати три основні підсистеми: організаційно-управлінську підсистему, соціальну підсистему та виробничу підсистему (див. рис. 1).

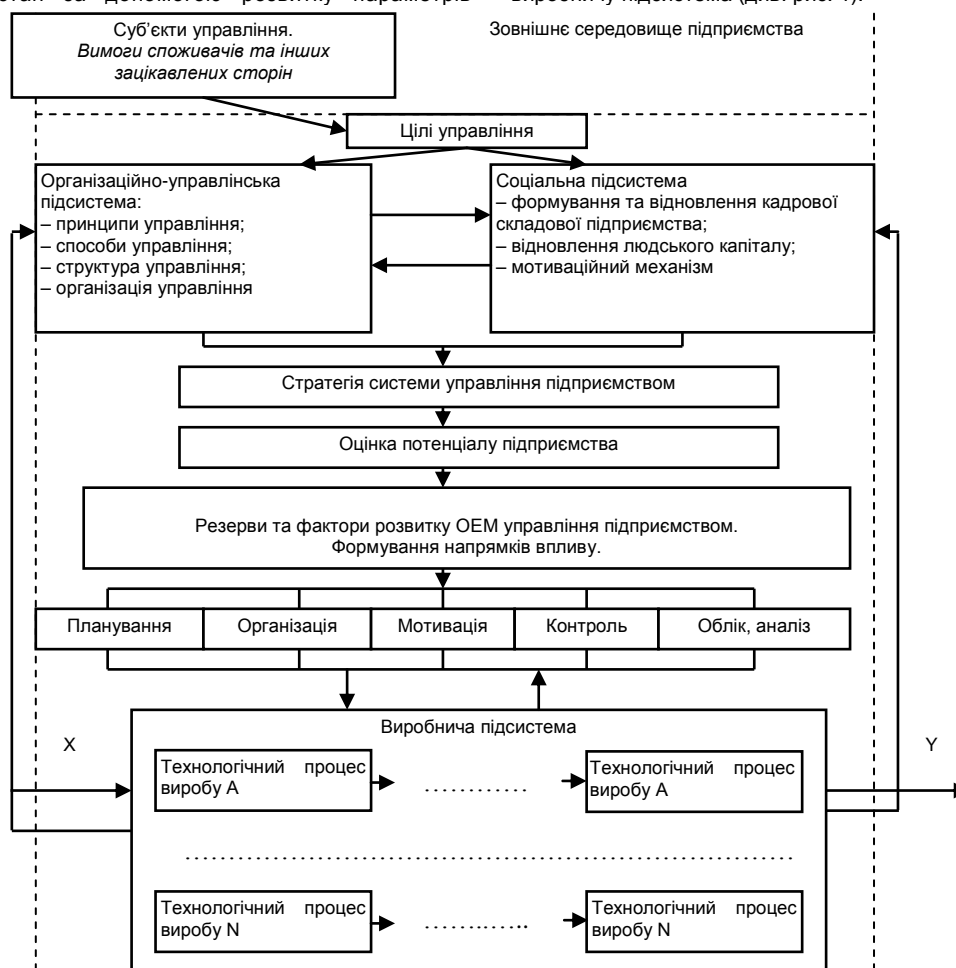

Рис. 1. OEM управління підприємством космічної галузі

В управлінні підприємством головну роль відіграє економічний механізм, який впливає на формування та функціонування складових організаційного механізму. В практичній діяльності вони невід'ємні один від одного і формують OEM управління підприємством. Економічна складова відповідає за фінансове забезпечення, здійснює контроль та оцінку ефективності підприємств галузі. Динамічний та статичний характер економічного та організаційного механізму в сукупності реалізує функцію управлінського впливу. Тому даний взаємозв'язок пропоную виділити в організаційно-управлінську підсистему.

Соціальна підсистема забезпечує виконання завдання розвитку трудових відносин, нарощуванню інтелектуального капіталу, відновлення кадрової складової та людського капіталу, збільшення продуктивності праці та покращення якості праці за допомогою мотиваційного механізму.

Виробнича підсистема OEM управління підприємством використовує необхідну величину запланованих та обгрунтованих ресурсів (X) для реалізації технологічних процесів виготовлення складних виробів або послуг на підприємстві космічної галузі (Y). Вона має зворотній зв'язок з містом обліку фактичних показників для прийняття коректуючих рішень.

Суб'єктами управління підприємства космічної галузі можна вважати Державне космічне агентство України, що є головним органом в системі державних органів виконавчої влади з питань забезпечення реалізації державної політики в сфері космосу, необхідної для розв'язання нагальних проблем у сфері безпеки держави, впровадження високих технологій, а також підвищення рівня науки і освіти; керівників (власників) конкретних підприємств космічної галузі.

Об'єкти управління кожне підприємство космічної галузі обирає самостійно залежно від стратегічних та тактичних цілей в сфері управління. Такими об'єктами можуть бути процеси, функції, структури та інші підсистеми підприємства.

Відсутність чіткого документарного оформлення організаційно-економічного механізму, методів оцінки збільшує витрати на реалізацію виробничого процесу вироблення продукції та послуг підприємствами космічної галузі, веде до неефективного використання потенціалу підприємств і знижує їх конкурентні позиції.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Проаналізований результат структурних змін в економіці України, показані негативні тенденції розвитку високотехнологічних підприємств. Розкрито сутність управління сучасним підприємством космічної галузі. Узагальнено та систематизовано підходи щодо визначення поняття організаційно економічний механізм, виділені його складові, розкрито сутнісне наповнення. Запропоновано удосконалене визначення організаційно-економічного механізму підприємства космічної галузі. Подальшого удосконалення потребує розробка системи оцінок ефективності та розвитку підприємств космічної галузі зважаючи на складність організаційно-економічної структури підприємств.

Список використаних літературних джерел:

1. *Баластрик Л.О., Транченко Л.В.* Проблеми удосконалення організаційно-економічного механізму управління підприємством / Л.О. Баластрик, Л.В. Транченко // Теоретичні та прикладні питання економіки. Зб. наук. Праць – вип. 7. – Київський університет. – 2005. – С. 188-195. 2. *Бідняк М.Н.* Організація управління: навч. посіб. – К.: А.С.К. – 2003. – С. 76-125. 3. *Джур О.Є.* Економіка високотехнологічних підприємств: [навч. посіб.] / О.Є. Джур. – Д.: АРТ-ПРЕС, 2010. – 320 с. 4. *Джур О.Є.* Удосконалення організаційно-економічного механізму підприємства космічної галузі / О.Є. Джур // Стратегія економічного розвитку країн в умовах глобалізації: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., 17-18 лютого 2012 р.: В 7 т. – Д.: Біла К.О., 2012. Т. 6: Актуальні питання економіки. – 2012. С. 59 – 61. 5. *Дмитрий Фирташ:* время инвестировать. [Електронний ресурс]. Режим доступу: – <http://www.investgazeta.net/blogi/vremja-investirovat-160411>. 6. *Жданов С.А.* Механизмы экономического управления предприятием. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, – 2002. – С. 12. 7. Економічна енциклопедія. / Гаврилішин Б.Д., Мочерний С.В., Устинко О.А., Амоша О.І. та інші. Том 1. – К.: Київ видав. Цент. Академія 2000 р. 8. *Кисель В.М.* Теоретические основы организационно-экономического механизма в пищевой промышленности региона. М.: 2001. – 186 с. 9. Кореспондент: Нерабочее

настроение. Один из самых низких уровней производительности труда тенет украинцев на дно цивилизации [Електронний ресурс]. Режим доступу: – <http://korrespondent.net/business/economics/1321288>.

10. *Кульман А.* Экономические механизмы Пер. с фр. – М.: Группа "Прогресса". – 1993. 11. *Лисенко Ю.* Організаційно-економічний механізм управління підприємством / Ю. Лисенко, П. Єгоров // Економіка України. – 1997. – № 1. – С.86-87. 12. *Малицький А.А.* Організаційно-економічний механізм управління підприємством: сутність та структура [Електронний ресурс]. Режим доступу: – <http://intkonf.org/malitskiy-aa-organizatsiyno-ekonomichnyy-mehanizm-upravlinnya-pidpriemstvom-sutnist-ta-struktura>. 13. *Месарович М.* Общая теория систем: математические основы / М. Месарович, Я. Такахара / Под ред. С.В. Емельянова. Пер. с англ. – М.: Издательство "Мир". – 1978. – 312 с. 14. Механізм [Електронний ресурс]. Режим доступу: – <http://uk.wikipedia.org/wiki>. 15. *Паламарчук О.М.* Сутність та формування організаційно-економічного механізму управління конкурентоспроможністю підприємства [Електронний ресурс]. Режим доступу: – http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Evu/2011_17_2. 16. *Полозова Т.В.* Сутність організаційно-економічного механізму функціонування підприємств промисловості / Т.В. Полозова, Ю.В. Овсяченко [Електронний ресурс]. Режим доступу: – <http://www.nbu.gov.ua/articles/2005/05ptvfp.html>. 17. *Раєвцева О.В.* Управління розвитком підприємства: методологія, механізми, моделі: монографія. – Х.: ВД "ІНЖЕК". – 2006. – 496 с. 18. *Рауцкий К.А.* Экономика предприятия: Учебник для вузов. – М.: Информационно -внедренческий центр "Маркетинг". – 1999. – 149 с. 19. *Свінцов О.М., Коцупей В.М., Скірка Н.Я., Сельський А.А.* Особливості структурних зрушень в економіці сучасної України / О.М. Свінцов, В.М. Коцупей, Н.Я. Скірка, А.А. Сельський / Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.7. – С. 124-131. 20. *Тридід О.М.* Організаційно-економічний механізм стратегічного розвитку підприємства: монографія. – Х.: ХДЕУ. – 2002. – 364 с. 21. *Фесенко Г.Г.* Філософія господарювання: конспект [Електронний ресурс]. Режим доступу: – <http://do.gendocs.ru/docs>. 22. Хозяйственный механизм общественных формаций. / Под общ. ред. Л.И. Абалкина. – М.: Мысль. – 1986. – 269 с. 23. Beer St. Diagnosing the System for Organisations; John Wiley, London and New York. 1991.

ДЖУР Ольга Євгенівна – докторант кафедри міжнародної економіки і світових фінансів Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.

Наукові інтереси:

- економіка та організація високотехнологічних підприємств;
- управління конкурентоспроможністю сучасних підприємств космічної галузі;
- інноваційно-інвестиційна діяльність сучасних високотехнологічних підприємств.

Стаття надійшла до редакції: 14.11.2012 р.